

Gimnazija Novo mesto

RAZISKOVALNA NALOGA

ČUSTVENI RAZVOJ OTROK ALEKSANDRINK

Slika 1: Aleksandrinke

Vir: <https://www.aleksandrinke.si/aleksandrinke/zgodovina/>

Avtorici: Larisa Rataj, Geja Udvanč

Razred: 3. c

Mentorica: prof. Nevenka Malnarič Brulc

Novo mesto, oktober 2021

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	2
2 KDO SO (BILE) ALEKSANDRINKE	2
3 RAZMERE NA OBMOČJU SLOVENIJE (KONEC 19. STOLETJA - 70. LETA 20. STOLETJA).....	2
4 RAZMERE V EGIPTU.....	3
5 EGIPTOVSKI “OTROCI”	3
6 SLOVENSKI OTROCI.....	5
7 MED EGIPTOM IN SLOVENIJO	6
8 VRNITEV DOMOV	7
9 ALEKSANDRINKE ZA VSE ŽIVLJENJE?	9
10 ZAKLJUČEK	9
VIRI IN LITERATURA	10

1 UVOD

Aleksandrinke, ki so odhajale, lahko v grobem delimo na te, ki so odšle kot poročene matere, druge, ki so bile samske in tretje, ki so to delo opravljale kot mlade ženske pred poroko/zaročenke. V tej raziskovalni nalogi sva se v prvi vrsti osredotočili na poročene ženske z vsaj enim otrokom, ki so ga praviloma zapustile dva ali tri mesece po rojstvu, če so odšle delat kot dojilje, ali kasneje kot varuške, ko so potrebovali denar.

2 KDO SO (BILE) ALEKSANDRINKE

Aleksandrinke so bila dekleta in mlade žene iz Primorske, večinoma z Goriškega, Tržaškega in Vipavske doline, ki so hodile služiti v Egipt, večinoma v Aleksandrijo (od tod so tudi dobile ime aleksandrinke), pa tudi v Kairo. Ta specifična oblika ženskega izseljevanja je bila na tem geografskem območju zelo množična in je trajala skoraj sto let. Migracije teh deklet so zajemale več generacij od matere, hčere, sestre, nečakinje in vnukinje. Ker je bil ta pojav v zahodni Sloveniji tako množičen in ker predstavlja skoraj izključno žensko obliko migracije, ki je temeljito spremenila družinske in socialne odnose, je danes »aleksandrinka« že ustaljen termin za slovensko migrantko na delu v Egiptu, ki ga ne smemo enačiti z Aleksandrijčanko, tj. prebivalko Aleksandrije.

3 RAZMERE NA OBMOČJU SLOVENIJE (konec 19. stoletja - 70. leta 20. stoletja)

Izseljevanje Slovenk v Egipt se je začelo v drugi polovici 19. stoletja in je povezano z odprtjem Sueškega prekopa (1869) ter z gospodarskim razcvetom Egipta. Končalo pa se je s koncem druge svetovne vojne oziroma z egiptovsko revolucijo (1952) in Naserjevo nacionalizacijo Sueškega prekopa (1956), ko so se domov vrnile še zadnje aleksandrinke. Prve Slovenke so v Egipt prišle kot služkinje tržaških družin. Časovno je izseljevanje v Egipt potekalo v dveh večjih valovih, mejnik pa je bila prva svetovna vojna. Po vojni so se ekonomskim vzrokom pridružili še politični pritiski fašizma nad Slovenci. Vzrok za odhod je bil predvsem posledica zelo slabega položaja slovenskega kmeta, ki so ga povzročili industrializacija, zastarel način kmetovanja in visoki davki. Moški niso dobili dela, če niso bili med fašisti, ženske pa so se v Egiptu zlahka zaposlile. Opravljale so delo varušek, dojilj, spremljevalk, kuharic, sobaric ali hišnih pomočnic. Ker so bile znane kot dobre delavke, so bile v Egiptu zelo iskane. Poimenovali so jih »Les Goriciens, les Slaves, les Slovenes«. Nemalo jih je delalo stran od doma in domovine vse svoje življenje. Ko so se razmere spremenile so se vrnile nazaj v Slovenijo. Konec 19. stoletja je bilo ustanovljeno slovansko društvo »Sloga«, ki se je kasneje preimenovalo v slovensko društvo »Slovenska palma ob Nilu«. V sklopu društva je začelo delovati zavetišče »Azil Franja Josipa«, ki je skrbelo za brezposelna dekleta. V Kairu je bilo leta 1908 ustanovljeno društvo sv. Cirila in Metoda. A domov se niso vrnile vse, nekatere so se tam ponovno zaljubile in ustvarile novo družino, bivališče. Zadnje ženske z Goriške, ki so še služile v Egiptu, so se z "žulji na duši" vračale domov ob koncu 60-tih in začetku 70-tih let 20. stoletja. V letih 2007, 2010 in 2011 so bila popisana slovenska imena na grobovih na kairskem pokopališču, skupaj 77 imen, od tega 58 ženskih. Aleksandrijsko je obsežnejše, na njem je bilo popisanih 200 imen, od tega 148 ženskih, a verjamejo, da obstaja še veliko neodkritih imen.

4 RAZMERE V EGIPTU

Aleksandrinke so v Egipt migrirale večinoma zaradi ekonomskih razlogov. Odločitve pa so bile lahko tudi subjektivne in intimne, odvisno od posameznika. Delo v Egiptu predstavlja neko ustaljeno prakso ekonomskega preživetja. Ista dela so ženske namreč opravljale tudi v italijanskih mestih, zlasti v Gorici in Trstu, a zaslužek v Egiptu je bil tudi štirikrat višji. S prisluženim denarjem so kupovale zemljo in gradile hiše. Posebna kategorija aleksandrink so mlada, neporočena dekleta. Te so šle v Egipt, da bi pomagale svojim zadolženim družinam, včasih pa tudi zato, da so si zaslužile svojo doto. Zanje je bilo delo v Egiptu večkrat korak k neodvisnosti in samostojnosti. V Egiptu so aleksandrinke delale kot varuške, dojilje, služkinje in spremljevalke v premožnih družinah. Pri iskanju službe in urejanju vseh potrebnih dokumentov so izkoriščale dobro organizirane družinske in prijateljske socialne mreže, ki so se stkale med Egiptom in Primorsko. Običajno jih je ob prihodu služba že čakala. Že pred odhodom je bilo treba narediti vpoklic, tj. neke vrste delovno vizo, ki so jim jo uredili bodoči delodajalci ali pa druge aleksandrinke v Egiptu. Varuške so bile ves dan z otroki, zato tudi niso imele veliko prostega časa, celo med vikendi niso bile proste, a so bile zaradi tega tudi najbolj plačane. Sobarice so imele več prostega časa, načeloma dva dni v tednu. Prosti čas so izkoristile za medsebojne obiske, nakupovanje, ob nedeljah obisk maše in Azila Franca Jožefa in kasneje Jugoslovanskega kluba in včasih tudi za popoldanske kino predstave. Nekatere Aleksandrinke so govorile tudi več jezikov, ki so se jih naučile v Egiptu, od francoščine, angleščine, arabščine, celo grščine in seveda so znale tudi italijanščino. Aleksandrike so bile na splošno socialno razslojene. Nekatere so kot guvernante, vzgojiteljice in včasih kot sobarice služile pri zelo bogatih družinah, v glavnem judovskih z angleškim ali francoskim državljanstvom. Njihovo delo je bilo točno predpisano in se je vklopilo v hierarhijo drugih hišnih opravil in poslov. Tako je povedala gospa Marija iz Bilj, ki je pri judovski družini z angleškim državljanstvom v Aleksandriji preživela kar 22 let.

“So ble tri osebe, je bil sine inu žena inu mož... Enajst oseb za tisto družino smo delali. Je bil kuhar, je bil pomočnik od kuharja, sta bla dva, k sta stregla mizo, dva k sta delala stanvanje, jest svoje sobe nisem pometala sama. Ma, dela je blu vsak dan velik. Polej je bil vrtnar, je bil tisti, ki je prav avte, so meli šoferja, so meli nočnega čuvaja, pol kaj še, pericu. Jest sem delala sobaricu.”

5 EGIPTOVSKI “OTROCI”

Najštevilčnejše izseljevanje aleksandrink v Egipt je bilo od leta 1860 do začetka prve svetovne vojne. Egipt se je takrat gospodarsko razvijal, zato so tam prebivale družine najrazličnejših narodnosti: Judje, Grki, Italijani, Francozi, Nemci, Angleži ... Njihov visok življenjski standard je vključeval tudi veliko osebja, ki je skrbelo za hišo, otroke in okolico, medtem ko je bil mož običajno na delu, žena pa na plesih, prireditvah ali počitku, saj sta bila porod in poporodni zapleti takrat velik vzrok smrtnosti pri ženskah. Tudi zato, da bi to preprečile, so družine običajno že pred rojstvom otroka iskale predvsem dojilje, varuške, sobarice, tudi kuharice; ženske v srednjih letih pa so potrebovale »dame de compagnie« oz. svojo spremljevalko. Egiptovske družine so najbolj povpraševale po slovenskih varuškah/dojiljah, saj so bile znane kot zanesljive, pridne in poštene delavke.

Vez med dojiljo in otrokom egiptovske družine se je spletla že takoj – dojilje so bile tiste, ki so skrbela za dojenčka, ga uspavale, se ponoči zbujele, ga previjale ... Odnosi otrokovih pravih mam so bili različni – nekatere so svojo materinsko vlogo negovale zgolj z občasnim hranjenjem po steklenički ali s spraševanjem dojilj o njegovem počutju. Nekatere mame pa so želele biti bolj prisotne in so z njim preživele več časa, zagotovo pa veliko pove dejstvo, da je v otrokovi sobi spala dojilja, kasneje tudi varuška, in ne mama.

“Matere so bile nekoliko oddaljene in povezovali smo jih z boljšimi in pomembnejšimi stvarmi. Niso se ukevarjale s čistočo, straniščinimi zadevami ali z dnevnimi obroki. Niso imele opravkov z našimi napadi ibte ali z neprijetnostmi vsakdanjega življenja in nekatere izmed njih, tako so mi povedali drugi otroci, so bile skoraj vedno odsotne.” (Douek 2004: 39)

Otrok je bil deležen vse pozornosti in zelo dobrih razmer za odraščanje: glede higiene je živel v zelo čistem okolju v primerjavi z marsikaterim revnejšim egipčanskim otrokom, zato je imel tudi manj možnosti za različne okužbe, deležen je bil najboljše izobrazbe, kasneje tudi službe in socialnega položaja. Imeli so dovolj vsakovrstne hrane, kar je je Egipt tedaj lahko ponudil. Njihovi pogoji za razvoj in nenazadnje tudi za preživetje so bili torej zelo dobri

Slika 2: Aleksandrinke in njihovi varovanci

Vir: <https://www.aleksandrinke.si/aleksandrinke/zgodovina/>

Na njihov čustveni razvoj pa so v veliki meri vplivale prav aleksandrinke: one so jim bile kot »druga«, včasih celo kot prva mama, saj so jih v otroštvu, ko se posameznikova zavest najbolj odločilno oblikuje, spremljale in vzgajale. Zjutraj so jih budile, umile, skrbele za njihove obroke, jih spremile v šolo in nazaj, zato so bile nemalokrat tudi otrokove najtesnejše zaupnice. V otrokovo okolje so vnesle tudi svoj značaj, navade in vrednote, ga naučile kakšen slovenski izraz, pripravljale slovenske jedi ...

»Marija je nam otrokom dala čustveno in fizično varnost. Naša varuška je bila kot skala, na kateri je stala družina. Vedno je bila tam, vedno smo ji lahko zaupali, ji povedali vse ali jo spraševali stvari. Marija mi je vedno dajala občutek, da naj storim tako, kot sama čutim in verjamem. Podpirala me je, podpirala me je v tem, da se nisem kar strinjala z vsem.«
Koprivec: TZ 1–15 (2005–2008) (pričevanje Claudie Roden, varovanke Marije Koron iz Batuj).

6 SLOVENSKI OTROCI

Aleksandrinke, ki so odšle v Egipt kmalu po otrokovem rojstvu, so morale zanj najti nekoga drugega, ki je v tem času doжил otroka, za starejše otroke tudi poskrbel. Ko se je fenomen aleksandrinstva že dovolj ustalil v primorski zavesti, je postalo normalno, da so pri skrbi otroka sodelovale materine sestre, mama, sestrične, tete ali sosede, skratka nekdo od bližnjih, ki je potem v zameno tudi dobival nekaj denarja, poslanega iz Egipta. Te doжилje so imele običajno svojega otroka in še enega ali več otrok aleksandrink, saj je imela v tistem času na vaseh po Primorskem skorajda vsaka družina koga, ki je služil denar na ta način.

ALJOŠA STRAŽIŠČAR: REJNICA

Z otroškimi očmi sem nemo opazovala;
V kuhinji je velika lesena stojca stala,
v njej polno otrok, večji so stali,
ta mali pa eden čez drugega ležali.

Rokice so stegovali, jokali in cvilili.
Največji so drva v hišo nosili.
Rejnica od ognjišča, do njih pricaplja
z veliko polno skledo močnika.

Z leseno žlico hrano zajame,
po vrsti, vsaka usta polni,
enim po bradi teče, kaj na tla kane,
k ograjci se prerivajo kot ovni.

Oblečeni so bili v kratka krila,
fantje, deklice, brez pravila.
Dolgolasi, kuštravi, bosii;
Z nagimi ritkami in smrkavimi nosi.

Po večerji v vrsto so stopili,
najstarejši prednost so dobili,
v škafo, k ohnjišču, so se vsedli,
da večerno umivanje so izvedli.

Veliko let so prihajali z raznih vasi,
pri tej družini rastle, se navezali.
Med njimi je bila starostna razlika;
A na tisti čas je že medla slika;

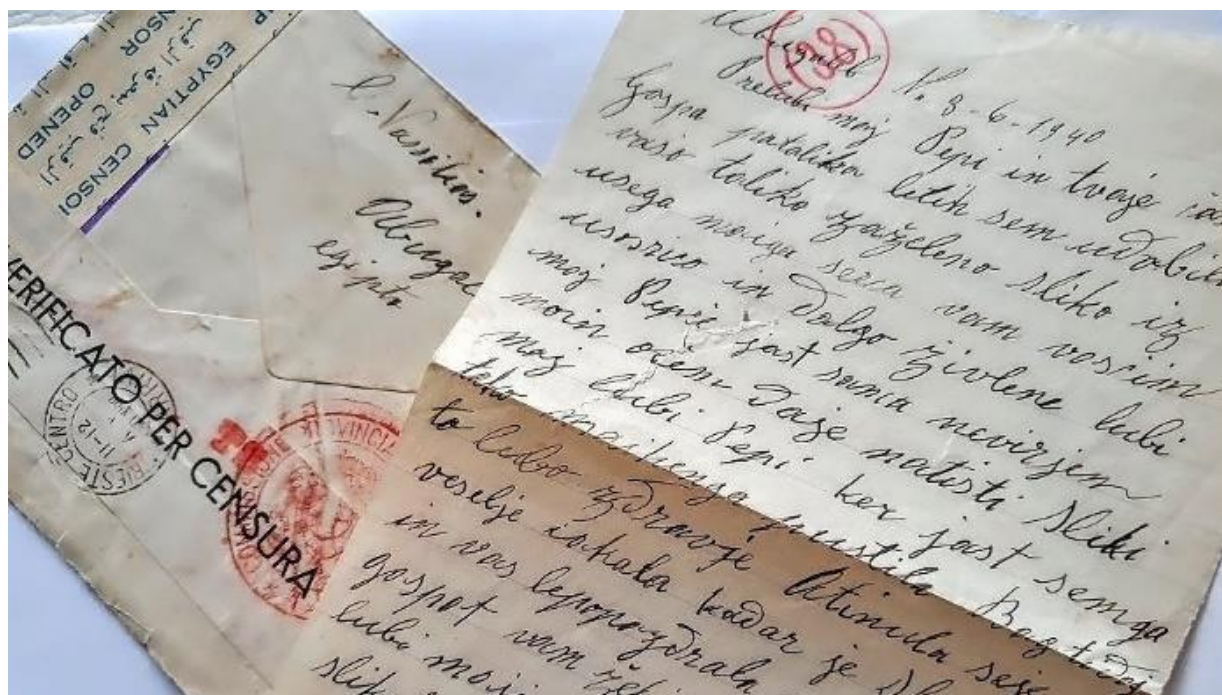
Toda spomin se fantov in deklet,
ki so šli po šoli delat, se učiti v svet.
Vračajo se, imajo medsebojne slike,
in so zadovoljni za socialne premike.

Ti otroci so navadno, če so bili mlajši, živeli pri svojih »doжилjah«, vendar v slabših razmerah kot njihovi egiptovski vrstniki, saj se zaradi številčnosti in dela z njimi ni nihče toliko ukvarjal, prav tako higienske razmere niso bile najboljše. Med doжилjami in otroci so se včasih spletle globlje vezi kot potem s pravo mamo, vendar je bilo to odvisno tudi od značaja in odnosa med otrokovo mamo in doжилjo. Nekateri so pri njih živeli dlje časa, večina pa je kasneje, ko niso bili več dojenčki, živela pri očetu.

»Mama je šla ke doli za doжилjo, tu je rodila otroka in poleg je šla dožit dol u Egipt. Da si je pripravla nekaj zemlje, da so kupli, ne. 1935 je rodila mojga brata, pol je pustila brata noni, svoji mami, in s tem smo živeli jaz in brat do 47. leta, dokler ni prišla iz Egipta. A poleg sva bila bolj navezana na nono, ne na mamo, ker je nona nas ribtala.« Koprivec, AO7-01 (pričevanje hčerke aleksandrinke z Gradišča nad Prvačino)

Zelo pogosto so otroci aleksandrink odraščali z očetom in babico ter drugim sorodnikom po materini ali očetovi strani. Družina je delovala drugače – mamino odsotnost je nadomeščal kakšen drug ženski

sorodnik pri hiši, patriarhalno pa tukaj ni bil več oče tisti, ki je preživljal družino, marveč je bila to mati v Egiptu. To je mnoge moške bremenilo in potisnilo v svet pijančevanja, kjer se je nemalokrat obrnil tudi težko prigarani denar iz Egipta. V podobno stanje je lahko moške pahnilo tudi slabo poznavanje svojih žena. Vse to pa je pomembno vplivalo na izoblikovanje duševnosti pri teh otrocih. Pisma so bila dostikrat edini stik med njimi, vendar otroci so potrebovali materino bližino, ne pa vinogradov in nove zemlje, za katero so služile. Navadili so se trdo delati in sami reševati težave – s tem so nadomestili materino odsotnost in postali zelo samostojni. Nekateri so bili izpostavljeni tudi zasmehovanju s strani vrstnikov, saj niso imeli mame in očeta, poleg tega je bilo znano, da je v Egiptu razširjen razvrat.

Slika 3: Pisma aleksandrink

Vir: <https://www.primorske.si/primorska/goriska/zbirajo-stara-pisma-ki-so-jih-napisale-zenske?fbclid=IwAR0XXBSvBgQb2CHKVPi55ZheX8Rw5HY8Hl2jmmjl7iBeXyR0K1paQubZuMA>

7 MED EGIPTOM IN SLOVENIJO

Že za sam odhod so aleksandrinke potrebovale veliko poguma; iz pričevanj, pisem, razglednic svojih sorodnic/znank aleksandrink so sicer približno vedele, kaj jih čaka, vendar je bil strah (v primeru da si niso same želele oditi od doma, spoznati nov svet) še vedno prisoten. Odšle so v čisto »nov« svet, kjer so se mešale kulture in veroizpovedi, vse je bilo drugače: jeziki, hrana, podnebje ... V takem okolju so se iskale, pogrešale svoje rodne kraje, slovenski jezik, naravo – delček tega so našle pri šolskih sestrah v Aleksandriji in tako vsaj posredno ohranjale kulturo in slovensko zavest.

Kljub temu so še vedno hrepenele po družini – svoji osnovni celici, še največkrat pa po otroku/otrocih, ki so jih pustile doma. Iz pričevanj aleksandrink je razvidno, da so se nekatere v skrbi po otroku želele takoj vrniti domov in da so v svojih varovancih (egiptovskih otrocih) marsikdaj videle lastne otroke, jih klicale s poslovenjenimi imeni, pele slovenske uspavanke ... Svoje stiske so včasih tudi pisale domov, počutile so se čustveno razpete med domom in Egiptom.

8 VRNITEV DOMOV

Aleksandrinke so v Egiptu običajno ostale vsaj tri, najpogosteje pa pet let, nekatere tudi po 15 let ali več. Razlogi za tako dolgo odsotnost so bili odvisni bodisi od aleksandrinke, družine, pri kateri je služila ali od njene domače družine.

Nekatere egiptovske družine brez njene pomoči niso zmogle več – postala je del njihove družine, opora za otroke in starše, celo most med njimi. Tudi ko se je aleksandrinke želela vrniti, so ji ponudili višjo plačo, jo prepričali, da brez nje res ne zmorejo ... Tako sta se dva dodatna meseca lahko hitro podaljšala za več let.

»Pol sem mela pa 13 let, ko je mama pršla. In tistikrat je mislna, da bo doma. Pol je pa tisti fant umrl, kamor je ona bla. In mama njegova je stalno prosila, pa sam za en mesec, pa sam za en mesec, da bi spet prišla dol ne. Pol sta se oče in mama zglada pogovorila in je mama šla spet nazaj. Ampak pol je pa prišlo to, da je prišla vojska, da so morje zaprli, pa ni mogla it domov, je prišla šele '46. leta. Takrat sem bla pa jaz že stara mula.« Dokumentacija SEM: AO7–05 (pričevanje gospe Štefanija, hčerke aleksandrinke iz Batuj)

Včasih je družina aleksandrinke pisala ali jo, ko se je že vrnila, po nekaj letih zopet poslala nazaj služiti, da bi si kupili še eno njivo/vinograd/gozd/zgradili hišo.

V določenih primerih pa je aleksandrinke vzljubila svetovljansko življenje Egipta – vse je imela na voljo, do nje so se obnašali kot do gospe, cenili so jo; vrnitve domov pa se je bala – otrok že dlje časa ni videla, mož se ji je po vsem času zdel tuj, okolje in delo pa preveč težaško.

Ob vrnitvi domov je bila marsikatera aleksandrinke razdvojena – pričakovala je, da se bo vrnila in nadaljevala življenje in odnose z otroki tam, kjer so se končali pred odhodom, tudi otroci so hrepeneli po materi, a v tem času so se tako otroci kot njihova mater že spremenili. Če je bila odsotnost res dolga, medsebojnega stika niso mogli najti. K temu so pogosto prispevali še prepričani z možem in ostalo družino, prav tako so bili okolje, oblačenje in delo drugačni, zato je bilo trpljenje v hiši še večje. Dosti aleksandrinke se je kmalu vrnilo nazaj v Egipt, včasih tudi z otroki, če ritma življenja in stare družinske povezanosti ni bilo več.

»In pol, ko so prišle nazaj, so ble šokirane! Nobena ni to pričakovala. Saj še tako, če si vsak dan z otroki, so problemi, in to ne majhni. Kaj šele, če pride in dobiš že izdelanega fanta al pupo. Pa tudi, odvisno, kakšne besede je uporabljal mož. Veste, so bile navajene omike, vzgoje, tam doli.« TZ II / 2005 (pričevanje gospe Bože, hčerke aleksandrinke)

Otroci so torej morali prenesti zelo veliko breme – od hrepenenja in pričakovanja matere, ki se je včasih mešalo z jezo in nerazumevanjem njenega odhoda pa vse do njene vrnitve, ki je bila v večini primerov drugačna, kot so pričakovali. Niso bili oni tisti, ki jih je uspavala, jih tolažila, se z njimi pogovarjala, zato je bila vzpostavitev odnosa dolgotrajen proces in je zagotovo vplival na njihov čustveni razvoj in nenadnje tudi na njihovo vzgajanje svojih otrok.

Slika 4: Jožica Vetric, nečakinja in Claudia Roden, varovanka Marije Koron, slovenske varuške v Egiptu. Marija Koron je bila pri družini v Kairu zaposlena od leta 1934 do leta 1956; Claudia Roden pa je njene sorodnike prvič obiskala v letu 2008. Foto: Metka Tabaj, marec 2008. (Original hrani družina Tabaj, Nova Gorica)

SUZANA ČERNE: ŽALOSTNA MATI

O zlato sonce ti rumeno,
ki greješ zemljo mojo zadolženo,
poglej na mojega otroka, povej mu,
da po njem tam daleč mama joka.

Za kruh, obleko, dolgo sem skrbela,
v mislih otroka svojega v naročje vzela,
ga božala, česala, pesmi pela,
le v takih mislih, sem bila vesela.

Ko domov sem se vrnila,
bridko žalost sem čutila,
štrline grenko zaslužene,
ločile otroka so od mene.

9 ALEKSANDRINKE ZA VSE ŽIVLJENJE?

Odnosi med aleksandrinkami in njihovimi varovanci so se dostikrat nadaljevali še dolga leta po tem, ko so že živele doma ali kje drugje po svetu pri drugi družini. Veliko varovancev pravi: »Moja varuška mi je bila kot mama. Bili smo pravzaprav njeni otroci.« Iz tega zapisa je jasno, kolikšen vpliv so imele aleksandrinke na čustveni razvoj svojih varovancev. Večina teh se nanje pogosto spomni, pa čeprav šele v poznem obdobju, ko iščejo svoje korenine, z njimi navezujejo stike tudi vnuki in pravnuki aleksandrink, ki si želijo izvedeti več o življenju svojih babic in prababic v Egiptu.

Slika 5: Marija Černe in njen varovanec Karim Sohyoun, s katerim je bila od leta 1960 do 1982. Fotografirana sta ob njegovem obisku v Biljah marca 2007. (Iz družinskega arhiva M. Černe)im Sohyoun, s katerim je bila od leta 1960 do 1982. Fotografirana sta ob njegovem obisku v Biljah marca 2007. (Iz družinskega arhiva M. Černe)

10 ZAKLJUČEK

V tej raziskovalni nalogi sva raziskovali fenomen v slovenskem prostoru – aleksandrinstvo in se osredotočili na položaj otrok v Egiptu in doma, vpliv aleksandrink in okolja na njihov čustveni razvoj, težave ob vračanju in sprejemanju mater, na drugi strani pa izredno navezanost med aleksandrinkami in egiptovskimi otroki.

<https://www.aleksandrinke.si/slo/> (3. 10. 2021)

https://www.etno-muzej.si/files/article/2_aleksandrinke_in_njihovi_varovanci1.pdf (3. 10. 2021)

<http://sipk-pisma.ung.si/pisma/?Prikazi=Prika%C5%BEi&posiljatelja=&cl=537> (3. 10. 2021)

https://is.muni.cz/th/z4qkl/KlvanovaA_Aleksandrinke_2014.pdf (3. 10. 2021)

https://www.aleksandrinke.si/mma_bin.php?id=2012060711183063 (3. 10. 2021)

https://www.aleksandrinke.si/mma_bin.php?id=2008112616081594 (3. 10. 2021)

<https://4d.rtv slo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-kulturno-umetniški-program/158555404> (3. 10. 2021)

https://www.aleksandrinke.si/mma_bin.php?id=2014022610082896 (3. 10. 2021)

https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/12755/1/s%CC%8Ckrlj_223-248.pdf (3. 10. 2021)

<https://www.rtv slo.si/kultura/knjige/aleksandrinke-ljubezni-v-pismih-odslej-dostopna-na-spletu/530233> (3. 10. 2021)

https://www.aleksandrinke.si/mma_bin.php?id=2010020312445619 (3. 10. 2021)

lastna sklepanja na osnovi pisem aleksandrinke (dostopna na: <http://sipk-pisma.ung.si/pisma/?Prikazi=Prika%C5%BEi&posiljatelja=&cl=537>) in knjigah o aleksandrinkah (M. Tomšič: Južni veter, Grenko morje, Šavrinke; D. Kozinc: Les Goriciennes)